

Derleme Makalesi

Gönderim Tarihi: 18.05.2022

Kabul Tarihi: 17.06.2022

Yayın Tarihi: 18.06.2022

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2022, 2(1): 130-153

Review Article

Received Date: 18.05.2022

Accepted Date: 17.06.2022

Published Date: 18.06.2022

DOI Number: 10.29228/yazitdergisi.10

SORUNSALLARI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE TEMSİLCİLERİ BAĞLAMINDA BİYOGRAFİ TEORİSİNE GENEL BİR BAKIŞ*

An Overview of the Theory of Biography in the Context of Its Problems, Scholars
and Historical Development

Ömer Faruk ATEŞ*
Şahmurat ARIK*

ÖZ

Biyografi, insan hayatını sözlü ya da yazılı olarak nakletmek ihtiyacından doğmuş olup bir yaşamı belli bir forma göre öyküleyerek anlatılaştırma edimidir. İlkel biçimi insanın yer-yüzünde var olmaya başladığı en eski dönemlere kadar uzanan ve başlarda sözlü anlatılarda somutlaşan bu çaba, yazının icadıyla birlikte kayıt altına alınmaya başlar ve XVII. yüzyıldan itibaren modern bir edebî tür hâlini alır. XVIII. yüzyılda başlayan ve akademik olmaktan ziyade popüler yayımlar üzerinden gelişimini sürdüren biyografi teorisi çalışmaları, yaşamöyküsü yazıcılığının tarihî gelişimi, nitelikleri ve insan hayatını yansıtmaya iddiasının tartışılması gibi belirli konular üzerine yoğunlaşır. XXI. yüzyılın başlarından itibaren sosyal bilimlerde “biyografik bir dönemeç”e girilmesiyle bazı üniversitelerde biyografi araştırma merkezleri kurulmaya başlanır ve biyografinin itibarının artmasına bağlı olarak alan literatürü akademik açıdan güçlenir. Nitelikleri ve tarihî gelişimi açısından farklı başlıklar altında sınıflandırılabilir olan biyografi teorisi çalışmalarının ortak özelliği, kurmaca-gerçek/bilim-sanat ayrımı başta olmak üzere türün konumlandırılması meselesine odaklanmasıdır. Dilin bir yaşamın gerçekliğini yansıtmaya kapasitesinin ve insan hayatının çizgisel ilerleyen tutarlı bir süreç olarak inşa edilmesinin tartışılması da alanın temel sorunsalları arasında yer alır. Bu çalışmada biyografi teorisi çalışmalarının temel problemleri ele alınacak ve tür üzerine yapılan çalışmaların tarihsel süreçteki gelişimi, teorisyenlerin görüşlerinden hareketle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Biyografi teorisi, Samuel Johnson, Sidney Lee, Wilhelm Dilthey, Sigmund Freud.

ABSTRACT

Biography is the act of narrating a life by narrating it according to a certain form, born out of the need to convey human life verbally or in writing. This effort, whose primitive form dates back to the earliest times when human beings began to exist on earth, and which was embodied in oral narratives at the beginning, began to be recorded with the invention of

* Bu makale, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Şahmurat Arık'ın danışmanlığında hazırlanmakta olan *Biyografi Türüne Kuramsal Bir Yaklaşım ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanlar* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kastamonu-Türkiye. E-posta: omerfarukates34@gmail.com. ORCID: 0000-0001-6416-7924.

* Prof. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kütahya-Türkiye. E-posta: sahmurat.arik@dpu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-1525-5984.

writing. century, it takes the form of a modern literary genre. Theory of biography studies started in 18th century and continued its development through popular publications rather than academic journals. It focuses on specific issues such as the historical development of biography writing, its qualities and the discussion of its claim to reflect human life. With the “biographical turning point” in social sciences from the beginning of the 21st century, some universities have started to establish biography research centers and the literature on the field have become academically stronger thanks to the increase in the prestige of biography. The common feature of theory of biography studies, which can be classified under different titles based on their qualities and historical development, is that they focus on the positioning of the genre, primarily the distinction between fiction-fact/science-art. Discussing the capacity of language to reflect the reality of a life and the construction of human life as a linear and consistent process are among the main problematics of the field. In this study, the main problems of the studies on the theory of biography will be discussed first. Then the development of the studies in the historical process will be given with reference to the views of the theorists.

Keywords: Theory of biography, Samuel Johnson, Sidney Lee, Wilhelm Dilthey, Sigmund Freud.

Giriş

Biyografi, insan hayatını sözl ya da yazılı olarak nakletmek ihtiyacından doğmuş olup bir yaşamı belli bir forma göre öykleyerek anlatılaştıran edimdir. İkel biçimi insanın yeryüzünde var olmaya başladığı en eski dönemlere kadar uzanan ve başlarda sözlü anlatılarda somutlaşan bu çaba, yazının icadıyla birlikte kayıt altına alınmaya başlar ve XVII. yüzyıldan itibaren modern bir edebî tür hâlini alır. “Hayat” anlamına gelen “bios” ve “yazmak” anlamındaki “graphien” kelimelerinin birleşiminden doğan “biyografi” sözcüğü, ilk kez 1683 yılında İngiliz yazar John Dryden tarafından kullanılır. Biyografi teorisi üzerine ilk çalışmaların yapılması da bu tarihten sonra başlar. Sistemsiz ve akademik olmaktan ziyade popüler nitelik taşıyan biyografi teorisi çalışmaları, türün bağımsızlığını geç ilan etmesi ve meşruiyet sorunu çekmesi gibi nedenlerden dolayı oldukça yavaş ilerler ve XXI. yüzyıla gelindiğinde diğer edebî türlere nazaran oldukça kısıtlı bir literatür oluşur. Alana dair çalışmaların büyük çoğunluğu XVIII. yüzyıldan itibaren ABD ve Avrupa’da yapılır. Bununla birlikte XX. yüzyılda Sovyet eleştirmenleri tarafından ortaya konan Rusça teorik metinler de vardır. Türkiye’de biyografi üzerine teorik çalışmalar pek gündeme gelmediği gibi Batı’da yapılan çalışmalardan oluşan İngilizce literatür de yakından takip edilmez. Şair ve yazarların hayatı ve eserleri arasındaki ilişkiye odaklanan “Devir-Şahsiyet-Eser” incelemeleri yaygın olmakla birlikte türün teorik zeminine ilişkin yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu boşluk, biyografinin Türk edebiyatındaki yerine ilişkin değerlendirme yapan eleştirmen ve araştırmacıların indirgemeci yorumlar yapmalarına ve biyografik anlatıları incelerken yaslanacakları teorik bir zeminin oluşmamasına neden olur. Hâl böyleyken yapılan eleştirilerin dayanak noktası olacak bir ölçüt dizgesinin

varlığından söz etmek zordur. Bu çalışmada biyografi teorisinin temel problemleri ve türe ilişkin kuramsal çalışmaların niteliği ele alınacak ve biyografi teorisinin tarihî gelişimi genel hatlarıyla ortaya konacaktır.

Biyografi Teorisinin Temel Problemleri

Teorik bir zemine yaslanma konusunda bütün edebî türlerin aynı oranda köklü bir geçmişe sahip olduklarını söylemek zordur. Bu da bütün türlerin kuramsal açıdan eşit derecede zengin bir literatüre sahip olmadıklarını gösterir. Şiir türü Aristo'nun *Poetika* adlı eserinden itibaren kapsamlı teorik çalışmalara konu olurken çok daha geç dönemde bağımsız bir tür olarak ortaya çıkan roman, teorik açıdan kısıtlı bir zaman diliminde daha az çalışılmıştır. Bu nedenle Rene Wellek, Austin Waren ve Philip Stevick gibi isimler roman teorisi üzerine yapılan çalışmaların hem nitelik hem de nicelik açısından Şiir teorisine göre zayıf olduğunu söyler. Stevick, romanın teorik düzeyde yeterince sistemli bir Şekilde incelenememiş olmasını Aristo, Dr. Samuel Johnson ve Coleridge gibi "sentez kabiliyeti güçlü" eleştirmenler tarafından ele alınmamasına bağlar (2017: 7-8). Biyografi teorisi ise romana göre çok daha kısıtlı bir literatüre sahiptir. Üstelik, Stevick'in roman konusunda teorik çalışma yapmadığı için hayıflandığı Dr. Samuel Johnson'un bilinen ilk biyografi teorisiyeni kabul edilmesine rağmen, türe ilişkin yeterince sistemli ve gelişmiş bir kuramsal zemin inşa edilemez. Biyografinin tarih yazıcılığı ile edebiyat arasında bir keşişme noktasında bulunması, "sanat mı yoksa zanaat mı" olduğu yönünde yapılan tartışmalara konu olması gibi sebepler nedeniyle hem tarihçiler hem de edebiyat eleştirmenleri bu türü yeterince dikkate almaz. Bununla birlikte niteliği bazı açılardan eleştirilse bile zamanla Batı'da hatırı sayılır bir teorik literatür oluşur.

Biyografi zerine yapılan teorik araştırmaların yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmişi vardır. Bu çalışmaların niteliğine bakıldığında bunların daha çok gazete ve süreli yayınlarda yer alan popüler metinler olduğu görülür. Biyografi teorisini üzerine alışan Renders ve Haan, bu çalışmaların "bilimsel tartışma ile eleştirel tartışma arasında bir sınır bölgesinde" bulunduğunu belirtir. David Novarr, 1986 yılında yaptığı çalışmada, biyografi üzerine yapılan incelemelerin genellikle "resm olmayan, dağınık ve gazeteciliğe özgü araştırmalar" olduğunu, bilimsel bir tez ortaya koymaktan çok bir söyleşi havası taşıdıklarını belirtir. Biyografi alışmaları üzerine sağlam bir akademik gelenek oluşturulamamış olması, çalışmaların yetersizliğinin başlıca sebeplerindendir (Renders-Haan, 2014: 11).

Biyografi literatürüne bakıldığında alanda çalışan isimlerin mesleki formasyonlarının yapılan çalışmaların niteliğini belirlediği görülür. Biyografi zerine araştırma yapan kişilere bakıldığında bunların pek çoğunun aynı zamanda biyografi yazmış kişiler olması dikkat çeker. Biyografi yazarlarının kendi deneyimlerinden hareketle biyografi yazma edimi üzerine teorik sorunları ele aldığı eserlerin sayısı oldukça fazladır. Ayrıca biyografi yazarı olmayıp sadece türe dair

teorik meseleleri bilimsel araştırma sahası olarak seçen akademisyenler de vardır. Akademik unvanlı araştırmacılar genellikle biyografinin tarihî gelişimini ya da biyografi tarihinin belirli dönem ve problemlerini çalışırken, biyografi yazarı olup da tür üzerine yazan araştırmacılar çoğunlukla kendi biyografi yazma tecrbelelerini anlatmayı tercih eder. Renders ve Haan’a göre akademide yapılan çalışmalar, kuramsal zemin oluşturmak açısından biyografların kendi deneyimleri üzerine yazdığı metinlerden daha faydalı olur. Akademik dünyada 2000’li yılların başından itibaren biyografi araştırmalarına ağırlık verilir ve dünyadaki pek çok üniversitede biyografi araştırma merkezleri kurulur. International Auto/Biography Association (Uluslararası Oto/Biyografi Derneği) tarafından hazırlanan biyografi araştırmacıları listesine bakıldığında, bu sahada faaliyet gösterenlerin daha çok kültürel çalışmalara ilgi duyan ve cinsiyet, edebiyat teorisi ve post-kolonyalizm gibi sahalarda araştırma yapan bilim insanlarından oluştuğu görülür (Renders-Haan, 2014: 15-18).

Biyografi teorisi üzerine çalışmak tarih, edebiyat bilimi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, gazetecilik gibi farklı disiplinlerden faydalanmayı gerektirir. Bu sahayı psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve siyaset gibi farklı dallardan gelen araştırmacıların tarihi ve edebiyatçılarla diyalğa girebileceği “sahipsiz bir ortak alan ve tampon bir bölge” olarak görmek de mümkündür (Kırmızı, 2013: 6). Psikanalizdeki gelişmelerle davranışların kökeninin biliniğında aranması, yapısalcı tarih anlayışının zayıflamasıyla birlikte bireylerin yaşamından hareketle geçmişin açıklanabileceği düşüncesinin oluşması, postmodernizm ile büyük anlatıların g kaybetmesi, feminist kuramların geliştirilmesiyle cinsiyet temelli çalışmaların ne çıkması, post-kolonyalizm ile siyahilerin ve ötekileştirilmiş bireylerin hayatının önem kazanması gibi pek çok unsur biyografi yazıcılığını etkiler. Dolayısıyla biyografi teorisi üzerine çalışan araştırmacıların bütün bu gelişmeleri yakından takip etmesi ve söz konusu gelişmelerin türün niteliklerinden biyografik öznenin dönüşümüne kadar uzanan etki alanını değerlendirebilmesi gerekir.

Edeb akımları ortaya çıkartan sosyal ve felsefi zemin de biyografi yazıcılığını etkiler. Bu nedenle biyografi teorisyenleri, değerlendirme yaparken edebî akımlardaki gelişmeleri de göz önüne almalıdır. Dönemlere bağlı olarak değerşen edebî anlayışlar ve ortaya çıkan yeni akımlar, biyografik eserlerin üslubuna, anlatım tekniklerine ve öznelerini inşa etme biçimlerine etki eder. Romantik bir yazarın biyografik özneyi inşasıyla realist veya natüralist bir yazarın yaklaşımı aynı değerildir. Romantizm, sanatçı ile sanat eseri arasında doğrudan bağ kurulmasına imkn tanır ve bu yaklaşım biyografi düşüncesini güçlendirir. Böylece “romantik, deha sahibi” büyük adamların biyografileri ortaya çıkar. Realizmin ortaya çıkışı ise romantik öznelerin yaşamyklerinin yerini “profesyonel bir yaratıcı ve entelektüel” olan sanatçıların almasına neden olur (nl, 2015: 38). Modernizmin ilerlemeci-akılcı yaklaşımıyla biyografik benliği inşa eden bir biyografi yazarı ile gerçekliği postmodern bir şüphecilikle sorgulayan, yaşamların çoğulcu bir bakış

açısıyla kurgulanabileceğine inanan bir yazarın biyografiye bakış açısı büsbütün farklı olacaktır.

Edebiyat eleştirisindeki gelişmeler de teorik çalışmalarını şekillendirir. Bir metni çözümlerken yazarın biyografisinin ne ölçüde dikkate alınacağı, incelemenin metin merkezli mi yoksa yazar merkezli mi olacağı ya da iyi bir edebiyat tarihinde yazar biyografilerinin ne ölçüde ve hangi bağlamda yer alacağı gibi soru(n)lar, edebiyat eleştirisi ve edebiyat tarihçiliğinde ortaya çıkan yaklaşım ve ekollere göre değişik bakış açılarıyla yanıtlanır. Özellikle “Yapısalcılık” ve “Yeni Eleştiri” gibi metin merkezli yaklaşımlar biyografiyi arka plana iterken dilin gerçekliği yansıtmaya kabiliyeti olmadığını kabul eden postyapısalcı yaklaşım, dile bağlı olarak üretilen biyografik bir anlatının insan gerçekliğini ortaya koyabileceğine de ihtimal vermez.

Tarih felsefesinde yaşıanan gelişmeler yalnızca tarih yazıcılığını değil, bir insanın yaşıamını yazma etkinliği olan biyografiyi de etkiler. Marks’ın tarih felsefesine göre tarihçinin görevi toplumsal düzeni inceleyerek feodalizm, kapitalizm ve sanayileşmenin ekonomik yapıya etkisini araştırmaktır. Bu görüş ekonomik ve toplumsal yapıyı esas aldığı için bireyin tarihte oynadığı rolü geri plana atar. Dolayısıyla biyografinin tarihsel süreçleri açıklayamayacağı düşüncesi oluşur (Caine, 2019: 23-24). XX. yüzyılda tarihçiler, biyografinin bireye odaklanarak daha geniş tarihsel süreçleri ihmal ettiğini düşünür. Annales ekolü, ekonomi, tarih, coğrafya ve antropolojinin imknlerini kullanarak tarihin sınırlarını genişletir. İnsanı değil, insan topluluklarının ve örgütlenme biçimlerinin önem kazandığı bu anlayışta biyografi yazıcılığı “alt düzey bir tarih biçimi” olarak küçümsenir (Caine, 2019: 24-28). 1980’li yıllarda ise tarihçiler arasında “imtiyazsız sosyal sınıfları” araştırmaya eğilimi artar ve sosyal tarih dşşye geçer. Bu durum tarih yazıcılığında bireylere verilen önemin artmasını sağlar ve işçilerin, kadınların, siyahilerin daha fazla araştırmalarının yolunu açar. Böylece biyografik araştırmalar önem kazanır. 1990’lı yıllarda sosyalist sistemin çökmesiyle birlikte birey ve bireyciliğe ilgi artar ve bu durum tarihçilerin çalışmalarını da etkiler (Lassing, 2013: 35-37). Bütün bu gelişmeler tarih felsefesi ve tarih yazıcılığındaki eğilimlerin biyografiyi ciddi ölçüde etkilediğini gösterir. Bu nedenle biyografi üzerine çalışacak araştırmacıların tarih felsefesi ve tarih yazıcılığındaki gelişmeleri takip ederek bu verileri biyografinin gelişim çizgisiyle ilişkilendirmesi gerekir.

Biyografi ile ilgili akademik bir gelenek oluşmaması, kuramsal literatürün kısıtlı ve bilimsel açıdan yetersiz olması, teorik çalışma yapabilmek için edebî akımlar, edebiyat eleştirisi, tarih felsefesi, psikanaliz, antropoloji ve sosyoloji gibi farklı sahalardan yararlanan disiplinler arası bir bakış açısı gerekmesi gibi etkenler, biyografi teorisi üzerine çalışmayı zorlaştıran unsurların başında gelir. Yapılan kuramsal çalışmalar ise daha çok belli problemlerin çözümlenmesi üzerine yoğunlaşır.

Kuramsal literatüre bakıldığında biyografi teorisinin en temel meselesinin türün tanınlanması konusundaki fikir ayrılıklarından doğduğu görülür. Biyografi yazıcılığının tarihî gelişim sürecinde yaşanan gelişmeler, geleneksel biyografi tanımlarının içerdiği bazı önermeleri geçersiz veya tartışmalı hâle getirir. Buna bağlı olarak da biyografiyi tanımlama çabaları dinamik bir süreç olarak ilerler. Klasik biyografi tanımlarında türün, ele alınan özneyi kronolojik olarak anlattığı vurgulanır. Oysa biyografi yazarları ve teorisyenler zamanla öznenin hayatının kronolojik olarak ele alınmasının yetersizliğine vurgu yapar ve buna bağlı olarak biyografiler arasında çizgisel olarak ilerleyen zamansallığı kırma tekniklerini esas alan farklı yaklaşımlar ortaya çıkar. Bu durumda kronoloji ilkesine vurgu yapan biyografi tanımları yetersiz hâle gelir. Benzer bir durum kurmaca-gerçek ayrımına dayanan tanımlar için de geçerlidir. 20. yüzyıldan itibaren biyografi teorisinde kurmaca-gerçek ayrımındaki net sınırların ortadan kalktığı görülür (alışlar, 2011: 43). Bu durumda biyografinin kurguya değil, hakikate dayanması gerektiğini vurgulayan tanımların geçerliliği sorgulanmaya başlar. Bazı tanımlarda biyografinin ünlü/önemli kişilerin yaşamöyküsü olduğu vurgulanır. Fakat XX. asrın son çeyreğinde biyografiler özellikle ünlü kişilerin yaşamını yazmaktan kaçınarak sıradan insanların hayat hikyelerine yönelince bu tanım da boşluğa düşer. Çok eleştirilen bir husus da biyografinin insan yaşamını "her yönüyle ele aldığı" iddiasının biyografi tanımlarında yer almasıdır. Çünkü biyograf, eserini yazarken topladığı bilgi ve belgeyi belli bir seçme ve ayıklama işlemine tbi tutar ve bu malzemeyi belli bir bağlamda bir araya getirerek öznesinin hayatını yeniden inşa eder. Bu nedenle bir insanın hayatını tüm yönleriyle yansıtma iddiası pek çok eleştirmen tarafından gerçekçi bulunmaz ve özellikle postmodern eleştirmenler tarafından şiddetle tenkit edilir.

Biyografi yazıcılığında ve kuramsal yaklaşımlardaki gelişmeler sadece biyografi tanımlarını geçersiz kılmaz, aynı zamanda "biyografi" kavramının imlediği tanımların yetersiz kalması nedeniyle "yaşam yazarlığı", "oto/biyografi" gibi farklı kavramların önerilmesini de zorunlu kılar. 1970'li yıllarda biyografi sözcüğünün kısıtlayıcılığına eleştirel bir yaklaşım olarak "yaşam yazımı" terimi icat edilir. Resm edebî kaidelerle yazılmış metinlerin dışında kalan mektupların, günlüklerin, yayımlanmamış çalışmaların ve "sıradan kadınlar"ın yazdığı fakat otoritelerce dikkate alınmayan metinlerin de kabul görmesini sağlama ihtiyaı, "yaşam yazımı" denilen bir şemsiye kavramın ortaya çıkmasına neden olur. Bu kavramın icadında tüm yaşamların okunmaya ve incelenmeye değer olduğu anlayışı yer alır (Caine, 2019: 87-89). 1970'li yıllardan itibaren yaşanan gelişmeler, her biyografi yazımının aynı zamanda otobiyografik bir çaba olduğu anlayışını yaygınlaştırır. Bu dönemde ortaya çıkan oto/biyografi kavramı, o döneme kadar iki ayrı tür olduğu kabul edilen biyografi ve otobiyografinin aslında birbirinden koparılması mümkün olmayan bir ilişki içerisinde olduğunu imler. Bu terimin kullanılması 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlaşır (Caine, 2019: 88-96).

Biyografi türünün edebiyat ve tarih disiplinlerinden hangisinin başlığı altında değerlendirileceği sorunu, kuramcılar arasında sonu gelmez tartışmalara neden olur. Postmodernizm, gerçeklik algısını da değiştirir ve bu değişim sanat ve bilimdeki yaklaşımları etkiler. Özellikle “Yeni Tarihselci” yaklaşım, tarih yazıcılığının da tıpkı edebî eser gibi kurguya dayalı bir anlatı olduğu anlayışını savunur (Çavuş, 2002: 123). Sanat ve bilimi, başka bir deyişle edebiyat ve tarihi birbirinden ayıran sınır olan kurmaca-gerçek ayrımı geçirgen hâle gelince biyografinin nesnel gerçekliği yansıtmaya iddiası tartışmaya açılır ve kurgusal yanı ağır basan biyografiler yaygınlaşır. Böylece “Biyografi bir yaşamöyküsünü nesnel bir şekilde yansıtabilir mi?” ve “Biyografi ne ölçüde gerçek, ne ölçüde kurgudur? gibi sorular biyografi teorisinin temel problemleri hâline gelir.

Biyografinin tarih yazıcılığındaki rolü ve tarihî süreçleri açıklama potansiyeli de teorik sorunlar içerisinde yer alır. Biyografi yazmayı “akademik intihar” ya da bir tür “düşük tarih” olarak gören tarihçiler olduğu gibi bireyin yaşamından hareketle daha geniş tarihsel süreçlerin aydınlatılabileceğini savunan bilim insanları da vardır. Biyografik metinlerde kullanılan anlatım tekniklerinin ve edebî üslubun tarihsel gerçekliğe ne ölçüde etki edeceği de tarihçiler tarafından tartışılır. Bazı tarihçiler, biyografinin edebî nitelikli olmasını “bilimsellikten kaçış” olarak yorumlar. Özneleri hakkında ciddi araştırma yapmayan tarihçilerin bu durumu kamufle edebilmek için edebîliği bir makyaj unsuru olarak kullandığı savunulur (Renders-Haan, 2014: 3).

Biyografiye dair yapılan çalışmalar, bu metinlerin genelde belli teorik problemler üzerinde yoğunlaştını ortaya koyar. Biyografinin tanımlanması, otobiyografiyle arasına sınır çizilmesi, kurmaca-gerçeklik/sanat-bilim/edebiyat-tarih ayrımına göre konumlandırılması, tarihî süreçleri açıklama potansiyelinin sorgulanması, literatürde en sık ele alındığı görülen sorunsallardır. Ayrıca biyografi kavramının yetersizliğinden kaynaklanan ve yaşamöyküsü yazma ediminin daha kapsayıcı şemsiye kavramlara ihtiyaç duyduğunu belirten yaklaşımlar da vardır. Önerilen yeni kavramların kabul görme ve yaygınlaşma süreçleri edebiyat bilimciler ve biyografi araştırmacıları tarafından takip edilmesi, biyografi araştırmacılığı açısından önem taşımaktadır.

Biyografiye İlişkin Teorik Çalışmaların Tarihi Gelişimi

Biyografi üzerine yapılan çalışmaların niteliklerine ya da ait oldukları tarihsel dönemlere göre sınıflandırılması mümkündür. Viktorya Dönemi biyografisi üzerine doktora çalışması yapan Juliette Atkinson, biyografi çalışmalarını dört grupta tasnif eder. Bunların ilki Plutarkos’tan başlayarak türün tarihsel gelişimini ele alan çalışmalardan oluşur. İkinci grubu, bizzat biyografi yazarları tarafından türe ilişkin yapılan çalışmalar oluşturur. Edel ve Lee gibi tanınmış biyografi yazarları aynı zamanda biyografi üzerine teorik metinler de yazmıştır. Fakat bu yazarlar kendileri de birer biyograf oldukları için genellikle kendi yazma deneyimle-

rinden hareket eder. Bu nedenle biyografi yazarları tarafından kaleme alınan teorik metinlerin birer otobiyografiye dönüşme tehlikesi vardır. Üçüncü grup çalışmaları türün kendi doğasına ilişkin meselelerin tartışıldığı metinler oluşturur. Biyografik bir anlatının nasıl organize edilmesi gerektiği meselesi bu gruba girer. Biyografiye dair yapılan dördüncü tür çalışmalar ise türün toplumsal rolüne dairdir (Atkinson'dan nakleden Karabaşoğlu, 2018: 24-25).

Biyografi teorisine yönelik çalışmaları dönemlere göre tasnif etmek de mümkündür. Ray Monk'un (2007) yaptığı tasnif bu açıdan dikkat çekicidir. Bu tasnif şu şekildedir: 1. XVIII. Yüzyıldan XX. Yüzyılın Ortasına Kadar Biyografi Teorisi Çalışmaları a. Ön Teorik Dönem: Dr. Johnson'dan Sidney Lee'ye kadar olan dönem b. Biyografi Hakkında Yeni Sorular: Waldo H. Dunn c. "Yeni Biyografi" Anlayışı d. Virginia Woolf ile Geline Aşama e. Woolf'a Tepkiler: Harold Nicolson and André Maurois 2. XX. Yüzyılda Teorik Dönem: Freud, Sartre, Edle 3. Son Dönem Biyografi Teorisi: Paula Backscheider, David Ellis, Nadel, Denzin ve Eakin.

Araştırmacılar, Dr. Johnson'ı biyografi teorisi üzerine yazan ilk isim olarak kabul eder. Dr. Johnson'ın konuya ilişkin iki önemli makalesi vardır. Bunlardan ilki 1750 yılında *The Rambler*'de yayımlanan "Biography" adlı yazıdır. Johnson bundan dokuz yıl sonra "On Biography" isimli makalesini *The Idler*'de yayımlar. Biyografi türüne dair modern literatürün bu iki makale üzerine bina edildiği görülür. Bu iki makalede Johnson, beş temel konu üzerine fikir beyan eder ve bunlar yaklaşık 250 yıl boyunca biyografi üzerine yapılan çalışmaların ana gündemini belirlemesi bakımından oldukça önemlidir. Ray Monk bunları şu şekilde özetler: 1. Biyografinin diğer edebî türler arasındaki konumunun belirlenmesi meselesi. 2. "Kimlerin biyografisi yazılmayı hak eder?" sorusuna cevap verilmesi. 3. "Bir biyografiye hangi detaylar dâhil edilmelidir?" sorusunun yanıtlanması. 4. "Biyografi yazarlarının ahlaki sorumlulukları nelerdir?" sorusunun ele alınması. 5. Başka birisinin iç yaşamını bilmenin imkânının sorgulanması (Monk, 2007: 529-530).

Dr. Johnson ilk soruyu biyografinin tarih ile roman arasında bir yerde durduğunu söyleyerek yanıtlar. "Kimlerin biyografisi yazılmayı hak eder?" sorusuna Johnson, "yazarlar" şeklinde cevap verir. XVIII. yüzyılda insanları önemli yapan eylemleridir ve yazarlar düşünce insanı olduklarından hayatlarında eylemden ziyade düşünce yer alır. Bu anlayış, yazarların biyografisi yazılmayı hak etmeyen özneler oldukları yönünde bir yaklaşıma sebep olur. Johnson, buna karşı çıkar ve temel motivasyonun eylemlerden değil düşünce ve inançlardan kaynaklandığını savunarak yazarların biyografik özne olmayı hak ettiklerini söyler. Johnson'ın ikinci soruya verdiği cevap ise en küçük ayrıntıların bile biyografide yer alması gerektiği şeklindedir. Bir insanın hızlı yürümesi gereksiz bir ayrıntı gibi görünebilir fakat aslında bu durum o kişinin zihinsel bir kargaşa içerisinde olduğunu anlamamızı sağlayan önemli bir göstergedir. Dolayısıyla küçük ve önemsiz görünen ayrıntılar, biyografik öznenin zihin dünyasını çözümlemeye katkı sağlayabi-

lir. Johnson, biyografi yazarının ahlaki sorumluluğunun öznesini her yönüyle ele almak ve gerçekleri saklamamak olduğunu belirtir. Geleneksel biyografi yazıcılığı, “büyük adamlar”ı övmek, onların hâlihazırda sahip oldukları iyi imajlarını kuvvetlendirerek geniş kitleler tarafından anılmalarını sağlamak ve ahlaki rol modeller sunmak için yazılır. Johnson, biyografi yazarına yüklediği ahlaki sorumluluk ile bu anlayışa ilk ciddi darbeyi indirir. Başka birisinin iç yaşamını bilmenin mümkün olup olmadığı sorusuna ise Johnson olumsuz cevap verir ve biyografi yazarının ancak öznesiyle ilgili varsayımlarda bulunabileceğini, bu nedenle oto-biyografi yazarının hakikate daha yakın olduğunu savunur. Johnson’un iç yaşamın bilinemezliğine dair görüşlerinin ilk dört soruya verdiği cevapla çeliştiğini düşünen Monk, bu çelişkinin araştırmacılar tarafından çoğunlukla görmezden geldiğini söyler (Monk, 2007: 530-533).

Ray Monk, Dr. Johnson’ın biyografi üzerine düşüncelerinin bir teori olarak kabul edilmesine itiraz eder. Çünkü teori varsayımlara değil, açıklamalara dayanmalıdır. Johnson ise makalelerinde ortaya attığı sorularda sistemli açıklamalara yer vermez. Johnson’un makaleleri üzerine inşa edilen yaklaşık 250 yıllık literatüre bakıldığında da benzer şekilde türe dair ciddi teorik yaklaşımlardan kaçınıldığı görülür. Bu konuda yazarlar genelde Johnson gibi belli soruları ortaya atmakla yetinmiştir. Zaten Viktorya Dönemi’ne kadar türe dair teorik çalışmaların sayısı oldukça azdır (Monk, 2007: 532-533).

Biyografi üzerine çalışan ikinci önemli isim 1911 yılında vefat eden Wilhelm Dilthey’dir. Dilthey, aynı zamanda beşerî bilimlerin felsefesi üzerine çalışmış bir düşünürdür. Biyografinin XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl arasındaki teorik gelişim sürecine bakıldığında Dilthey’in iki asrı birbirine bağlayan bir köprü konumunda olduğu görülür. Dilthey’e göre biyografi yalnızca öznel bilgiyi değil, aynı zamanda Hegelci bir yaklaşımla evrensel ruh veya tarih olarak kavramsallaştırdığı anlayışı yorumlamaya yarayan bir yaşam bilgisi sunar. Bu yaklaşıma göre Dilthey oto/biyografik metinlerden çıkarılan sonuçlardan hareketle evrensel tarihe ulaşabileceğini düşünür. Dilthey’in tarih, ruh ve birey arasında kurduğu bu bağıntı Hegelci paradigmanın bir sonucu olup aynı zamanda edebî biyografinin dayandığı ilkelerden birisidir. Dilthey “hayatın kendini yorumlaması” kavramından söz eder. Onun yaklaşımında “yaşanmış deneyim (Erleben)”, “ifade (Ausdruck)” ve “anlayış (Verstehen)” şeklinde ifade edilen üç temel kavram yer alır. Dilthey’e göre bu üç kavram bir araya gelerek yaşamın kendisinin nasıl yorumlanacağını belirler. Dilthey, biyografik metinlerin beşerî bilimlerin birincil metinleri olduğuna inanır, zira başka tür metinlerde anlayış ve deneyim ilişkisi doğrudan ortaya konulamaz. Biyografi, benliğin “ifade” aracılığıyla nesneleştirilmesini sağlar. Biyografi, hatırlanabilecek bir yaşamın yeniden yapılandırılmasıdır ve Dilthey’e göre bu yönüyle “sembolik yapıların yorumlanmasına model” olabilir (Kronick, 1984: 100-101).

Dilthey, hermeneutiğe dayanan biyografi anlayışını savunurken XIX. yüzyılın biyografi metodolojisini de eleştirir. XIX. yüzyılın doğa bilimlerine dayalı metodolojisini benimseyen biyografi yazarları metinlerini yazarken yorumlamayı genelde devre dışı bırakırlar. Bu da hermeneutik ilkenin biyografiden dışlanması anlamına gelir. Oysa Dilthey'e göre biyografların amacı, "metnin arkasında gizlenen zihni ve hayatı yeniden yaratmak" olmalıdır. Başkasının bilincini, zihnini anlayarak açığa çıkarabilmek için yorum yapmak, yani hermeneutiğe başvurmak gerekir. Biyografi yazarları, hayatlarını ele aldıkları öznelerin eylemlerine neden olan kişilik yapısını çözümlemeye çalışır, bunu başarabilmek için de öznelerinin yaşamlarına ait metin ve belgeleri inceler. Bu inceleme sonucunda da öznenin eylemlerine dair bir neden-sonuç ilişkisi kurularak yaşam örüntüsü açıklanmaya çalışılır. Fakat bu inceleme sürecinde tarihsel ve psikolojik faktörler de için içine girdiğinden "dilden ve yorumdan bağımsız" bir analiz süreci oluşturmak mümkün değildir. Dilthey'e göre biyografi yazarları bir başkasının hayatını anlama ve yorumlamada ihtiyaç duyulan hermeneutik problemle henüz yzleşememiştir. Bu nedenle bu biyograflar sanat eserlerinin "erlebniskunst" yani deneyimden ibaret olduğu yönündeki XIX. yüzyıl yanılısamasına kapılırlar (Kronick, 1984: 101-102).

Dilthey'in yaklaşımına göre biyografi yazıcılığı yetersiz bir dil ve tarih teorisine dayalıdır. Dilthey'in biyografi anlayışı üzerine alışan Kronick, bu iddiayı somutlaştırmak için bir biyografi teorisyeni olan Leon Edel'in görüşlerine gönderme yapar. Edel'e göre biyografi yazarının görevi, yaşamı belgelerle günümüze kadar ulaşmış bir öznenin bilincine vekalet etmektir. Bu yaklaşıma göre biyografik öznenin bilinci zaten belgelerde korunmuş vaziyettedir. Dilin görevi ise yalnızca iki bilinç arasında iletişim kurmaktır. Biyografi yazarı dili kullanarak öznenin zihnini, i yaşamını herkesin anlayabileceği bir Şekilde ortaya koyabilir. Edel'in bu yaklaşımı dil ve benlik arasında doğrudan bir özdeşlik kurulmasına neden olur. Böylece biyografi yazarı hayatın edebi metinleri açıklamaya yettiği inancına kapılır. Oysa Dilthey'in "anlayış" (Verstehen) dediği kavram metinle değil yaşamla başlamalıdır (Kronick, 1984: 102-104).

Dilthey'in yaklaşımına göre biyografi yazarları "evrensel zihni inşa"ya hizmet eder. Bu anlayışın temelinde hümanist geleneğin biyografiyi insan doğasının ya da zihninin evrenselliğine dayandırması yatar. Kronick bu durumu aıklarırken Plutarch'tan itibaren biyografi yazarlarının insan doğasının tekdüzeliğine inandıklarını söyler. Aristoteles'e kadar giden görüşe göre bireyler birbirlerinden ayrı ve farklı olsalar da ilerinde evrensel ve ortak bir nokta bulunur. Bu görüş XVIII. yüzyıla kadar biyografi yazarları arasında kabul görür. Böylece bireysel yaşamlardan hareketle tüm insanlarda bulunan evrensel ze ulaşmak mümkün olacaktır. Bu yaklaşımı benimseyen biyograflar bireysel ethos'a odaklanarak çocukluk ve gençlik çağlarını dışarıda bırakan biyografiler yazar. Kronick'e göre bunun sebebi bireysel zn olgunluk çağında tamamlanıyor olmasıdır. Dilthey'in "Er-

lebnis/deneyim" kavramında da benzer bir şekilde öznel deneyimden hareketle evrensel öze ulaşmak amaçlanır. Böylece Dilthey, bireyin yaşamını/biyografiyi evrensel tarih konumuna yükseltir. Kronick'e göre bu yaklaşım biyografiyi "mükemmel bir hümanist proje" hâline getirir (Kronick, 1984: 103-104).

Dilthey'in bir tarih felsefecisi ve beşerî bilimci olarak biyografi teorisine en önemli katkısı, biyografinin bireysel yaşamdan hareketle tarihi anlamaya giden yolu açabileceği ve bireysel özden evrensel öze ulaşılabilirliği yönündeki görüşlerinde yatar. Biyografinin sadece bir bireyin yaşamını değil, aynı zamanda evrensel insan tabiatını anlamada da görev üstlenebilecek bir tür olduğunu gösterir. Dilthey'in hermeneutik-biyografi ilişkisine dair görüşleri de yorumlamayı dışlayan biyografların eksikliklerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Dilthey, kendi yazdığı biyografilerde öznelerinin yaşadıkları zamanın tarihî koşullarını, geleneklerini ve zihin yapısını da ortaya koyarak bireyin yaşantısının içinde bulunduğu tarihsel ve sosyal koşullar anlaşılardan açığa çıkartılmayacağını göstermiştir.

XX. yüzyılın başında biyografiye dair teorik görüşler ortaya koyan önemli isimlerden birisi İngiliz yazar ve eleştirmen Edmund Gosse'dir. Gosse, Dilthey'den farklı olarak biyografi yazımında geniş bir tarihsel perspektif kullanılmamasını onaylamaz. Bir insanın hayatını yazarken onun yaşadığı devrin de anlamlandırılmaya çalışılması büyük bir hatadır. Biyografi doğum ile ölüm arasını tek bir görüntüyle yani öznesiyle doldurulmalıdır. Diğer karakterler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar anlatının merkezindeki biyografik öznenin altında konumlandırılmalıdır. Gosse, bu yaklaşımıyla özneyi tarihsel çerçeve içerisine oturtmayı esas alan anlayıştan uzaklaşır ve bireyci bir tutum sergiler. Gosse'nin biyografiye layık gördüğü "birey", diğer insanlardan sıyrılarak ön plana çıkan "büyük insanlar"dır. Gosse, "The Custom of Biography"de biyografi etiği üzerine düşüncelerini dile getirir ve biyografinin sanatsal özellikler göstermesi gerektiğini vurgular. Gosse'ye göre biyografi yazımında beceri ve deneyim gerekmediği, herkesin biyografi yazabileceği düşüncesi yanlıştır. Her sanat eserinde olduğu gibi biyografide de bir ölçülülük duygusu olmalıdır ve biyografi yazarı edebî açıdan kendisini sorumluluk sahibi hissetmelidir. Gosse, pek çok biyografinin ölen kişinin akrabaları tarafından bir görevi yerine getirme duygusuyla yazıldıkları için bu edebî niteliklerden yoksun olduğunu söyler. Biyografinin sanatsal yönüne vurgu yapmasına rağmen Gosse'nin sistemli bir biyografi teorisi ortaya koyduğunu söylemek mümkün değildir (Monk, 2007: 534-535).

Sidney Lee, XX. yüzyılın başındaki en önemli biyografi teorisyenlerinden kabul edilir. Lee'nin 1911 yılında yayımlanan *Principles of Biography/Biyografinin Prensipleri* adlı eseri teorik literatür açısından önemlidir. Lee'ye göre "anma" ve "hatırlanma" insanda bulunan temel iç güdülerdendir ve biyografi bu iç güdülerini tatmin etmek için yazılır. Ne resim ne heykel ne mermer sütunlar anma hususunda biyografi kadar dayanıklı değildir. Biyografiler, piramitler ya da anıtlar

kadar heybetli olmasalar da hafızadaki farkındalığı korumanın en güvenli yolu-
dur. Ataları anmanın en uzun ömürlü biçimi, onların biyografilerini yazmaktır.
Lee, ulusal biyografi ile bireysel biyografi arasında ayırım yapar ve ulusal biyog-
rafinin parçası olmayı hak etmek için kişinin emsallerinden ayrıkması gerek-
tiğini savunur. Bu kişiler hayatları ve başarılarıyla ait oldukları ulus tarafından
anılmak isteyen önemli kişiler olmalıdır. Lee'ye göre tarihi "büyük insanlar" ya-
par, bu nedenle de büyük kabul edilen şahsiyetlerin biyografileri yazılmalıdır.
İnsanları büyük yapan eylemleri olduğuna göre biyografide karakterden çok
eylemlere odaklanmak gerekir. Lee, biyografide açıklıözlülüğün de önemini vur-
gular ve biyografin "sahte ahlâkçılık" tuzağına düşmemesi gerektiğini belirterek
Dr. Johnson'a benzer bir tutum benimser (Lee, 1911: 7-8; Caine, 2019: 66-70;
Monk, 2007).

Lee'nin biyografi anlayışına XX. yüzyılın başından itibaren karşı çıkan bir
eğilim de vardır. Özellikle psikanaliz ile insanın bilinçdışı dürtülerle açıklanmaya
başlaması, Bloomsbury Grubu'nun biyografi aracılığıyla putları kırma çabası,
"büyük adamlar"ın övgüsüne dayanan bu biyografi anlayışıyla tamamen terstir.
Hans Renders, Lee'nin biyografi üzerine teorik dersler verdiği dönemde onun
hatıra amaçlı biyografi anlayışına karşı olan eleştirel-yorumlayıcı biyografi eğili-
minin ortaya çıktığını söyler. Renders'e göre bu eğilimin oluşmasında tarih ve
gazetecilikteki gelişmelerin rolü vardır. Lee'nin savunduğı hatıra biyografilerinin
insanlık tarihinde uzun bir geçmişı vardır ve bu tarz biyografilerin amacı öznele-
rinin zaten var olan ünlerini daha da pekiştirmektir. Renders, hatıra biyografiler-
inin bilimsel olmadığını savunur çünkü bu tip biyografilerde özne yaşadığı dö-
nem ve sosyolojik yapıyla ilişkilendirilmeden eşsiz bir kahraman olarak yansıtılır.
Öznenin içinde yaşadığı sosyal bağlam üzerine değerlendirmeler genellikle eksik-
tir. Renders'in bu yaklaşımı hem Lee'nin hatıra biyografisine hem de Edmung
Gosse'nin özneyi yaşadığı devrin tarihi perspektifinden soyutlamayı öneren tu-
tumuna bir eleştiri niteliğindedir (Renders, 2014: 24-26).

Biyografi araştırmacılarının geneli Lee'nin çalışmalarını önemli bir dönüm
noktası olarak kabul etseler de onun fikirlerinin aslında derli toplu bir biyografi
teorisi ortaya koymadığını düşünenler de vardır. Ray Monk, Sidney Lee'nin *Prin-
ciples of Biography* adlı eserinin isminden dolayı türe dair genel teorik ilkeler içer-
diği izlenimi uyandırmasına rağmen bunun bir yanlısama olduğunu söyler.
Monk'a göre Lee'nin eserinde biyografiye dair genel yasalar ve ilkeler ortaya
koymak gibi bir kaygı yoktur. Lee'nin esas amacı biyografinin ahlaki eğitimin,
bilimin ve tarihin hizmetçisi olmadığını vurgulayarak türün bağımsızlığını sa-
vunmaktır. Lee'ye göre ahlaki dersler vermek ya da bilimsel teoriler için kanıt
toplamak için bir bireyin yaşamöyküsü kullanılamaz. Biyografinin temel amacı
kişiliğın doğru aktarılmasını sağlamaktır. Lee, tıpkı Gosse ve Stephen gibi Vik-
torya Dönemi biyografilerini eleştirmek için bir "kısalık yasası"ndan bahseder.
Bu yasayı küçümseyen Viktorya Dönemi biyografileri, okuyucuyu gereksiz ayırın-

tırlarla boğuşmak zorunda bırakır. Fakat Monk'a göre sadece kısalık yasasından söz etmesi ve türün özerkliğini savunması, Lee'nin dört başı mamur bir biyografi teorisi ortaya koyduğunu göstermez. Bu nedenle Monk, Dr. Johnson'dan Sidney Lee'ye kadar olan süreci "The Pre-Theoretical Period" yani "Ön Teorik Dönem ya da Teori Öncesi Dönem" olarak adlandırır (2007: 534-535).

Biyografi teorisinde kırılma yaratan önemli isimlerden birisi de Sigmund Freud'tur. Freud'un XIX. yüzyılın sonlarına doğru ortaya attığı psikanaliz kavramı başta psikoloji ve psikiyatri olmak üzere pek çok bilim dalında etkili olur. Edebiyat eleştirisi ve biyografi türü de bu gelişmeden etkilenir. Freud'un yaklaşımı her şeyden önce insana, benliğe ve bilince karşı yerleşik olan kabulleri sarsar. Buna bağlı olarak insanın yaşamöyküsünü konu alan biyografi yazıcılığı da farklı bir noktaya evrilir. Biyografi yazımında kişinin davranışlarının kökenindeki zihinsel süreçleri çözmeye çalışma, çocuklukta yaşananlardan hareketle bireyin hayatını aydınlatma gibi yöntemler kökenlerini, psikanalizin psikolojik determinizm, bilinçdışının etkinliği, gelişim teorisi gibi ilkelerinden alır.

Freud, psikanalizle ilgili görüşlerini sistemleştirerek yalnızca bu disiplinin doğuşunu ve biyografi yazıcılığı gibi farklı alanlara uygulanmasını sağlamakta kalmaz. O, psiko-biyografi türünün ilk örneklerini vererek psikanalizin biyografide nasıl kullanılacağına ilk uygulamasını da ortaya koymuş olur. Freud'un biyografik metinlerinde aynı zamanda psikanalizin biyografiye uygulanmasına ilişkin teorik görüşlerini bulmak da mümkündür. Psikanaliz yönteminin hayran duyulan dâhi insanların büyüklüklerine gölge düşürmeyi amaçladığı, onların zayıflıklarını ortaya koyduğu iddiası ortaya atılır. Freud, *Leonardo da Vinci ve Çocukluğunun Bir Anısı* isimli eserinin girişinde bu görüşe karşı çıkar ve psikanalitik yaklaşımla büyük insanlara yönelmenin "ışığı karartmak ve yüce olanı toza bulamak" amacı taşımadığını söyler. Psikanalizin yapmak istediği büyük insanları yalnızca büyük yapan özelliklerini değil, tüm yönlerini anlamak ve açığa çıkartmaktır (Freud, 2016: 141).

Freud, *Leonardo da Vinci ve Çocukluğunun Bir Anısı*'nda Leonarda da Vinci'nin kişiliğini ve sanatçı faaliyetlerini psikanalitik bir yaklaşımla ele alır. Leonardo'nun kişiliğinde ön plana çıkan kararsızlık ve isteksizlik gibi unsurların kökenine inmeyi amaçlayan Freud, öncelikle ressamın bu yönlerini yok sayan ya da onu savunma refleksiyle yazılan biyografileri eleştirir. Leonardo'nun sanat hayatında inkârı mümkün olmayan bir yavaşlık vardır. Belirli bir dönemden sonra ressamlıkla olan ilişkisini azaltan ve pek çok resmini yarım bırakan sanatçı, daha çok bilimsel çalışmalara kendini adar. Freud, bu durumun arkasında yatan bilinçdışı süreçleri açığa çıkartarak Leonardo'nun yaşamöyküsünü açıklayabileceğine inanır. Freud'un naklettiğine göre Leonardo dingin ve barışçıl bir insan olup her türlü insani çekişmelerden kaçınır. Başkalarıyla ilişkilerinde çok kibar ve zariftir. Savaşlardan nefret eder, hatta hayvanların öldürülmesine karşı olduğu için et yemeyi bile reddeder. Freud, bütün bu özellikleri ressamın "dişil duygu inceli-

ği” olarak niteler ve Leonardo’nun heteroseksüelliği ile ilgili ilk soru işaretini ortaya atar. Bununla birlikte Leonardo, bilimsel araştırmacı kimliğine bürünerek bu dişil yönüyle bağdaşmayacak şekilde bir askeri mühendis olarak çalışır ve en acımasız savunma silahlarını tasarlar. Freud’a göre böyle bir insanın zihinsel yapısını ortaya koymak için onun cinsel etkinliklerini dikkate almak gerekir. Freud’a göre, Leonardo cinselliğe hep soğuk bakar. Ressamın yazılarının derlenmesinden oluşan antolojiye bakıldığında onun cinsellikle ilgili her şeyden bilinçli olarak kaçındığı görülür. Leonardo’nun hayatına bakıldığında onun bir kadına âşık olduğuna ya da cinsel ilişkiye girdiğine dair hiç kanıt yoktur. Aksine onun çıraklığında kötü şöhret sahibi bir oğlanı model olarak kullanmasından kaynaklanan ve eşcinsellikle ilgili suçlamalara maruz kalmasına neden olan bir dönem yaşanmıştır. Freud, Leonardo’nun ressam adayı erkek öğrencilerin yeteneklerini değil, yakışıklılığını göz önünde bulundurarak seçim yaptığı iddiasını nakleder. Bütün bu verilerden hareketle yazar, Leonardo’nun çocukluğundan itibaren bastırılmış eşcinsel güdülerinin onda daha sonra bilimsel araştırma isteği olarak ortaya çıktığı sonucuna ulaşır. Yani baskılanmış ve ket vurulmuş cinsellik dürtüsü, Leonardo’nun libidosunu entelektüel sahaya, bilimsel araştırma alanına yönlendirmiştir (Freud, 2016: 141-159).

Psiko-biyografinin en sık eleştirildiği nokta, psikanaliz teorisine fazlasıyla bağımlı oluşudur. Freudcu yorumlar etrafında çocukluk travmalarına, cinsel eğilimlere ve bilinçdışındaki ordularla gece yapılan savaşlara -yani rüyalara- sürekli vurgu yapılması tenkit konusu olur. Pek çok yazarın hayatını “Ödipal Kompleks” ile açıklayan metinler yazılır fakat bunlar genellikle açıklayıcı değildir. Oysa psikanalitik teori Ödipal Kompleks ile sınırlı değildir. Erikson’un psiko-sosyal gelişim aşamaları teorisinden hareketle kimlik krizini ele alması, Kohut ve Kernberg’in kendilik ve nesne ilişkilerini narsizme de ilişkilendirerek açıklaması, Winnicott’un geçiş nesnelere vurgu yapan teorisi farklı yaklaşımlara birer örnektir. Henry Murray, psiko-seksüel aşamalara vurgu yaparken David McClelland ve David Winter, “güç güdüsü” modelleri geliştirir. İyi bir psiko-biyografi uzmanı kendini belli bir ekolde konumlandırmadan bunların tamamından uygun şekilde yararlanmalıdır. Elms’e göre hiç bir psikolojik teori tek başına bir kişiliği anlamaya yeterli değildir. Kişiliği kavramada “Her şeyin Teorisi” yoktur, bu nedenle psikologlar eklektik bir yöntemi benimsemelidir (Elms, 1994: 9-10).

“Yeni Biyografi” ekolünün doğuşu, biyografi yazıcılığında büyük bir değişim meydana getirir. “The New Biography” adlı makalesinde G. G. Benjamin, XX. yüzyıldaki biyografi yazıcılığının XIX. yüzyıldaki pozitivist yaklaşımı sorguladığını söyler. Pozitivist yaklaşım matematik ve kimya gibi pozitif bilimlerinin metotlarını sosyal çalışmalara da uygulamak ister. Bunun bir sonucu olarak da biyograftan bir “bilim insanı” gibi çalışması ve biyografiyi “bilimselleştirmesi” beklenir. Fakat bu beklenti XX. yüzyıl biyografi yazarını tatmin etmekten uzaktır. Zira bu dönem biyografaları artık sadece bir bireyle ilgili biyografik gerçeği keş-

fetmekle değil, aynı zamanda bu gerçekliği sanatsal ve okunabilir bir şekilde yazmakla yükümlüdür. Benjamin'e göre "Yeni Biyografi" ekolünün doğması, bu yükümlülüğün bir sonucudur.

"Yeni Biyografi" ekolünün sanatçuları dipnot ve belge kullanımı konusunda çok fazla titiz değildir. Onlar öznelarının "ağızlarına sözcükler koyarak" metinlerini kurgusallaştırmayı ister ve biyografik anlatının "iyi bir drama örneği" olmasına çalışır. Zira biyografi türünü canlandırmanın yolu budur. "Yeni Biyografi"de sanat yapmak için gerektiğinde tarihsel gerçeklilik bile feda edilebilir. Biyografi yazarı tarihsel malzemeyi önüne alarak yazmaya başladığında metnin nereye evrileceğini ve ortaya ne çıkacağını kendisi de bilmez hatta özellikle bilmek istemez. Çünkü belgelere bağımlı olarak nereye evrileceği baştan belli olan bir metni yazmaya başlamak sanatçı muhayyilesini öldürecektir. Biyograf, aynı zamanda bir sanatçı olmak istiyorsa bu hususa dikkat etmelidir (Benjamin, 1939: 159-163).

Yeni Biyografi ekolünün Almanya'daki en önemli temsilcilerinden birisi olan Emil Ludwig, gerçekliğe bağlılıktaki özensizliği açasından dikkat çeker. O, öznesini araştırırken bir tarihçi gibi titiz davranmaz. Öznesinin yaşamını dönemin tarihiyle ilişkilendirmeyen Ludwig, mevcut malzemeden yeni bir karakter yaratmak ister. Biyografilerinde nesnel olma kaygısı gütmmez, tam tersine öznel bir yaklaşımı benimser ve güvenilir olmayan kaynaklardaki anekdotları eserine dâhil etmekte bir sakınca görmez. Eserlerinde çelişkili bilgilere yer verir. Ludwig, Napolyon ve William II, Goethe, Bismarck ve Roosevelt gibi önemli şahsiyetlerin biyografilerini yazar. Benjamin'in yaptığı bu değerlendirmeler Ludwig için tarihsel gerçekliğe sadakatin değil, sanatçı yaratıcılığıyla mevcut malzemelerden yeni bir özne oluşturmanın önemli olduğunu gösterir. Ludwig'in bu tutumu "Yeni Biyografi" ekolünün kurmaca ve sanatsallığa önem verme ilkesiyle uyum içerisindedir (Benjamin, 1939: 160-161).

Wirginia Woolf, biyografi türü üzerine ortaya koyduğu düşüncelerle kırılma yaratan önemli yazarlardan birisidir. Woolf'un "The New Biography/Yeni Biyografi" (1927) ve "Biyografi Sanatı" (1939) isimli makaleleri hâlen türe ilişkin kuramsal literatür içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yazar, "The New Biography" adlı makalesinde, görünüşte Harold Nicolson'un kendine özgü bir "anılar" koleksiyonu olan *Some People* (1927) adlı kitabının bir incelemesini yapar. "Biyografi Sanatı" ise Lytton Strachey'in biyografik çalışmalarının bir değerlendirmesidir. Bu iki makale, zamanla Dr. Johnson'un biyografi teorisinin temelini oluşturarak iki makalesinin yerini alır. Hatta Ray Monk, Dr. Johnson'un makalelerini teorik bir içerikten mahrum görürken Woolf'un makalelerinin türe ilişkin doğacak teorisinin embriyosunu oluşturduğunu savunur (Monk, 2007: 540-542).

Woolf'un biyografiye yaklaşımının temelinde onun kurgununun doğmasına ilişkin görüşleri yer alır. Woolf, biyografiye ilişkin makalelerini yazmadan yıllar önce kurmacaya dair iki ünlü deneme yazısı yazarak Edward Dönemi romancıla-

rını eleştirir. “Modern Kurgu” ve “Bay Bennett ve Bayan Brown” adlı bu denemelerde, Edward Dönemi romancıları George Wells, John Galsworthy ve Arnold Bennett’in eleştirisi yapılır. Bu romancılar kendilerini dış dünyayı yansıtma ile sınırlamıştır. Oysa romancı insanın iç dünyasına bakmalı, hatta kahramanının zihnine atomların düşman sırasını dahi konu edinmelidir. Woolf, “The Mark on the Wall” adlı hikyesinde yalnızca kahramanının zihnindeki düşünceleri ele alarak dış dünyaya yönelik bakışa karşı görüşlerinin bir uygulamasını da yapar. Dolayısıyla Woolf, “The New Biography” adlı makalesini yazmadan önce bu konudaki bakış açısını dolaylı olarak ortaya koymuş olur. Woolf’a göre bir başkasının hayatını olgular üzerinden ortaya koymaya çalışmak başarısızlığa mahkumdur. Çünkü yaşam denilen Őey özünde içseldir. Makaleye de adını veren “Yeni Biyografi” ifadesi bu anlamda Woolf’un eski olarak nitelendirdiği Viktorya Dönemi biyografisi ve Edward Dönemi romanından bir kopuşu ifade eder. Zira eski biyografi ve romanlar sadece dış gerçeklikle ilgilendikleri için gerçek hayatın ellerinin altından kaçıp gitmesine izin verirler. Sidney Lee’nin biyografiye biçtiği gerçekliği aktarma görevi Woolf’a göre yalnızca “kurgunun gerçeği” ile mümkündür. Hakikatin gerçeği ile kurgunun gerçeği birbiriyle uyumsuzdur çünkü gerçek hayat içseldir ve bir başkasının zihnini tamamen bilmek mümkün değildir. Bu durum “Yeni Biyografi”nin yöntemlerinin biyografinin yöntemleri ve romanın özlemleri arasında iki kısma parçalanmasına neden olur. Dış gerçeklik granit gibi sertken insan kişiliği gökkuşağı gibi soyuttur. Biyografi yazarı dış gerçekliğin sertliğiyle bireyin kişiliğinin soyutluğunu kavramaya çalıştığı için başarısız olmaya mahkmdur. Geriye insan hayatının gerçekliği değil, kurgunun gerçekliği kalır (Monk, 2007: 540-542).

Woolf’la birlikte biyografi teorisine katkıda bulunan isimlerden Strachey, “Bloomsbury Grubu” olarak bilinen ve cinsellik konusunda özgürlükçü fikirleriyle tanınan entelektüellerden oluşan topluluğun bir üyesidir. Bu grupta yer alan ve aynı zamanda Strachey’in arkadaşı olan ünlü iktisatçı John Maynard Keynes, Strachey’in “seksle ilgili teknik terimleri kullanmaktan kaçınmanın hata olduğuna” dair görüşlerini nakleder ve onun bu konudaki net duruşunu ortaya koyar. Strachey ve “Bloomsbury Grubu” içerisinde yer alan entelektüeller, Hristiyanlığı ve geleneksel ahlak anlayışını reddetmiştir. Bu gruba göre mevcut düzenin dayandığı geleneksel kurallar, aslında ikiyüzlülüğü maskeleymektedir. “Bloomsbury Grubu” yeleri, bireyciliğe aşırı önem verir ve her bireyin ahlak konusunda kendi yargıcı olabileceğini söyleyerek genel ahlak kurallarına karşı çıkar (Kallich, 1958: 339).

Kallich’e göre Strachey, Kralia Victoria ile ilgili biyografisinde bu dönemin hoşgörü söyleminin aslında bir kandırmaca olduğunu cinselliğe gösterilen hoşgörüsüzlükten hareketle kanıtlamıştır. Victoria Dönemi insanların “bir dizi ikiyüzlü” olduğunu söyleyen Strachey, geleceğin edebiyatının gerçekleri ortaya koyacağına inanır. Strachey, edebiyatın sadece ahlak açısından değerlendirilme-

sine ve edebî sansüre karşıdır. Ona göre sanatta ahlaki ve estetik değerler birbirinden ayrılmalıdır. Çünkü bir eserin insanların ahlakına yaptığı olumlu katkının fazla olması, o eserin sanatsal/estetik açıdan üstün olmasına bir katkıda bulunmaz. Strachey, Victoria Dönemi şairlerinden Matthew Arnold’la ilgili değerlendirmesinde bu dönemin en büyük eksikliğinin “eleştirel yetersizlik” olduğunu savunur (Kallich, 1958: 339-343).

Biyografik eserlerinde psikanaliz ve cinselliğin önemli bir yer tutmasına rağmen Strachey başlangıçta psikanaliz kuramı hakkında şüpheler taşır. Fakat kısa süre sonra psikanalizin fikir ve yöntemlerini benimser fakat psikanalizin teknik terimlerini kullanmadığı için eleştirilir. Onun psikanalizi başarıyla uyguladığı çalışması, aynı zamanda en ünlü biyografik eseri olan *Queen Victoria/Kraliçe Victoria*’dır. Bu eserinde Strachey iç monolog tekniğini kullanarak “bilinçlerin gizli odaları” olarak tanımladığı yere girmeyi başarır. Kallich’e göre Strachey’in bu kısımda söylediklerini sadece kurgu olarak nitelendirmek doğru değildir. Yazar burada kraliçenin ölüm anında zihninden geçen son düşünceleri psikolojik bir yaklaşımla yakalamaya çalışır. E.M. Forster, Strachey’in bu noktadaki başarısını, “Daha önce hiçbir biyografi yazarının yapamadığı Őeyi yaptı: znesinin içine girmeyi başardı.” cümlesiyle ifade eder. Strachey, *Kraliçe Victoria*’nın sonunda uyguladığı bu teknik sayesinde Freudian yöntemle karakter analizi yapar ve tıpkı bir psikolojik roman yazarı gibi kraliçenin zihnine girmeyi başarır. Strachey’in biyografiye yaklaşımında kurgusallık ve öznenin yeniden inşası önemli birer unsurdur. O, öznesinin hayatını kurgularken adeta onu yeniden inşa eder. E.M. Forster, Strachey’in biyografilerinde öznelerini “inşa ederek yeniden yapılandırdığını” söyler (Kallich, 1958: 346-348).

Strachey’in biyografi teorisine dair en önemli görüşleri belki de 1917 yılında yayımlanan *Eminent Victorians* isimli kitabının önsözünde yer alır. Burada Strachey, “znelerine beklenmedik yerlerden saldırmak” ve “aniden belirsiz bir aralık ortaya çıkarıp karanlık girintilere açığa vurma” yöntemini önerir. Onun psikanaliz ve cinselliği kullanma biçimine “Tarihi Macaulay” makalesi örnek gösterilebilir. Strachey’e göre Macaulay’ın tarzının şekillenmesinde cinselliği yaşayamamasından kaynaklanan nevrozun etkisi vardır. Bu durum Macaulay’da hassasiyet eksikliğine ve estetik yargılarda bulunamama sonucuna neden olmuştur. Onun cümlelerinde akıcılık ve sıcaklığın olmaması, cinsellikten yoksun olmasıyla ilişkilidir. Bunu anlatırken Strachey, Macaulay’ın hiç evlenmemesine ve aşık olduğuna dair hiçbir delil olmamasına dikkat çeker. Bu yaklaşım, Strachey’in psikopatoloji ile biyografik öznenin üslubu arasında ilişki kurması bakımından dikkat çekicidir (Kallich, 1958: 355).

Virginia Woolf’un teorisini ortaya koyduğu “Yeni Biyografi” anlayışı, karşı görüşteki teorik yaklaşımları da beraberinde getirir. Andr Maurois ve Harold Nicolson gibi akademiden gelmeyen yazarlar, bilimsel yayınlar retmeseler de gazete ve dergilerde yazdıkları yazılarla türe ilişkin tartışmalara katkı sağlar.

Biyografi teorisini Leon Edel, bu yazarların Woolf'a karşı ortaya koydukları yaklaşımın XX. yüzyıldaki en canlı biyografi tartışması olduğunu söyler. Özellikle Maurois'in konuya dair fikirleri uzun süre aşılamayacak kalitededir (Monk, 2007: 542).

1928 yılında Harold Nicolson, Woolf'un kendi yayınevinden *The Development of English Biography/İngiliz Biyografisinin Gelişimi* isimli eserini yayımlar. Genel bir biyografi tarihi izlenimi uyandıran bu eserde Nicolson, aslında Woolf'un ortaya attığı "Yeni Biyografi" anlayışına biraz üstü kapalı da olsa karşı çıkar ve biyografiye kurgunun dâhil edilmesini eleştirir. Eser içerisinde Nicolson'ın kurgunun biyografiden çıkartılması gerektiğini defalarca dile getirmesi dikkat çekicidir. Nicolson biyografiyi saf ve saf olmayan olarak ikiye ayırır. Ona göre saf olmayan biyografinin karakteristik özellikleri şunlardır: "lleri anma arzusu, bir bireyin hayatını bazı yabancı teori veya kavramların bir rneği olarak yazma isteği ve biyografi yazarında gereksiz znellik."

Saf biyografinin özünü ise tarihsel hakikati ortaya çıkartmak oluşturur. Nicolson, bu noktada biyografinin bilim ve edebiyatla olan ilişkisine dair bir tartışma başlatır. Modern okuyucunun biyografiden beklentisinin biraz bilimsellik biraz da edebilik olduğunu söyleyen Nicolson, bilimsellik talebini karşılayabilmek için çok sayıda materyal biriktirilmesi gerektiğini savunur. Fakat edebî talebi karşılamak için bu malzemenin "sentetik bir formda" retilmesi gerekir. Bu da bilimsellikle edebiliğin sentezlenmesi anlamına gelir. Strachey'in biyografi için gerekli gördüğü "bakış açısı" kavramı bu noktada devreye girer. Fakat Nicolson'a bakış açısı kavramından hoşlanmaz ve saf olmayan biyografinin ikinci özelliği olan "Bir bireyin hayatını bazı yabancı teori veya kavramların bir rneği olarak yazma" ilkesinin saf biyografi için tehlikeli olduğunu savunur. Strachey'in Kraliçe Victoria zerine yazdığı eser, saf olmayan biyografiye bir örnektir çünkü burada Strachey'in kişisel bakış açısı hkimdir. Biyografi yazarının kişisel bir teze sahip olması, biyografini saflığına zarar verir. Nicolson, saf biyografiye örnek olarak Boswell'in *Life of Johnson* ve Lockhart'ın *Life of Scott* eserlerini gösterir. Çünkü hem Boswell'in hem de Lockhart'ın kişisel bir tezi yoktur ve tümevarım yöntemini kullanarak öznelerini anlatırlar. Onların biyografisinde herhangi bir teoriyi kanıtlamak için bir bireyin yaşamını kullanma gibi zararlı bir yaklaşıma da rastlanmaz. Boswell ve Lockhart'ın tek derdi, öznelerinin hayatına ilişkin gerçekliği ortaya koymaktır. Her iki biyografide de "edebilik" yalnızca örneklerin düzenlenmesinde ve sunulmasında karşımıza çıkar. Bu nedenle Nicolson'a göre her iki eser de saf biyografidir. Buradan hareketle Nicolson'ın biyografi yazımında tarihsel-nesnel gerçekliğin yansıtılabileceğine inandığı ve bu gerçekliğin mutlaka yansıtılması gerektiğini savunduğu sonucuna varılabilir. Bu yaklaşım Virginia Woolf'un biyografide gerçekliği yakalamanın imknsızlığına ilişkin görüşlerinin tam karşısında yer alır. Ayrıca Nicolson, kurmacaya varan bir edebiliği de saf biyografinin bilimselliğini tehdit eden bir yaklaşım olarak görür. Bir teori ya da

tezin kanıtlanması için yaşamöyküsü yazmaya karşı çıkan Nicolson, Strachey'in "bakış aası" kavramını da hedef alır.

Nicolson'a göre "Yeni Biyografi" anlayışı, biyografide bilimsellik ile sanatsallık arasındaki savaşta verilen bir zayıttan ibarettir. Biyografiye duyulan bilimsel ilgi, edebî ilgiyi mağlup edecektir. Çünkü bilimsellik gerçeklerde ısrar ederken edebîlik yapay bir temsilin peşinde koşar. Bilimselliğin getirdiği doyum hissinin yerini edebîliğin sentetik temsili asla dolduramaz. Nicolson'a göre Boswell ve Lockhart'ın biyografileri, bilimsellik talebinin henüz başlangıç aşamasında yazılmış olduklarından okuyucuyu tatmin etmeyi başarmıştır. Fakat bundan sonra yazılan biyografilerin okuyucuyu bu kadar kolay tatmin etmesi mümkün değildir. Bu nedenle bilimsel biyografi iki yöne doğru evrilecektir. Bunlardan birincisi Freud'un psikanaliz teorisine dayanan biyografiler, ikincisi ise "sosyolojik biyografiler, ekonomik biyografiler, estetik biyografiler, felsefi biyografiler" gibi özelleşmiş alan biyografileridir.

Nicolson'ın *The Development of English Biography* kitabının yayımlandığı 1928 yılında Maurois, Cambridge niversitesi'nde "Aspects of Biography" başlığı altında bir dizi ders verir. Bu dersler, hem Woolf'un "Yeni Biyografi" anlayışına cevap vermek aasından hem de biyografide sanatsallık ve bilimsellik arasındaki çatışmayı aıklaması bakımından Nicolson'ın kitabından daha başarılı kabul edilir. Maurois, "Modern Biyografi" ismini taşıyan ilk dersinde Woolf'un "kişiliğin doğru aktarımı"nın imkn üzerine görüşlerini ele alır. Maurois'e göre Woolf, "granit kadar sert" olan gerçeklikle "gökkuşağı gibi soyut olan" kişiliği ifade etmenin ne kadar zor olduğu konusunda haklı olsa da biyografinin imknsızlığı konusunda yanılmaktadır. Zira Yunan heykeltraşlar, insan gerçekliğini mermere yansıtmayı başarabilmiştir, yleyse zor da olsa biyografi yazarı da bunu yapabilir.¹

Leon Edel, hem biyografinin teorik problemleriyle ilgilenmiş bir kuramcı hem de başarılı bir biyografi yazarıdır. Trn teorik meselelerine dair ilk eseri olan *Literary Biography/Edebî Biyografi*'yi 1957 yılında yayımlayan Edel, 1984'da *Writing Lives-Principia Biography/Yaşamları Yazmak: Biyografinin Prensipleri* adlı kitabıyla alandaki çalışmalarını zirveye ulaştırır. Edel, 1980'li yılların ortalarına kadar yazdığı makalelerde biyografi yazıcılığının profesyonelleşmesi için çalışır. Yazarın 1978'de kaleme aldığı "Biography: A Manifesto" adlı metin önemlidir. Edel'in temel uğraşı, biyografi yazıcılığında teori ve pratiği bir araya getirmek ve sanat için gerekli olan yorumlama kabiliyetinin beşerî bilimler tarafından nasıl destekleneceğine kafa yormaktır. Bloomsbury Grubu yeleri tarafından ortaya konulan XX. yüzyıl biyografisinin temelleri üzerine bir teori inşa etmeye alışan

¹ Nicolson'ın ve Maurois'in görüşleri Ray Monk'un "Life without Theory: Biography as an Exemplar of Philosophical Understanding" adlı makalesinin 542-547 sayfa aralığından özetlenerek nakledilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Monk, 2007).

Edel, modern bir biyografinin hangi prensiplere bağlı olması gerektiğine odaklanır. James Walter'e göre Edel, Anglo-Amerikan modernist biyografisi üzerine en faydalı açıklamaları getiren teorisyendir (2014: 46-48).

Edel, "Biography and the Science of Man/Biyografi ve İnsanbilimi" isimli makalesinde ve *Writing Lives-Principia Biography* isimli kitabında biyografi yazıcılığının dört önemli ikilemini açıklamaya çalışır. Birinci ikilem biyografik anlatıya düzen empoze etmekle ilişkilidir. İnsan ruhu gibi değişken ve akışkan, mizaç ve duygu gibi yoğun olgular, mantık düzleminde temellendirilerek biyografik form içerisinde nasıl kayda geçirilecektir? Edel'e göre bu sorunu çözmek için insanın hayal kurma ve düşünme biçimlerinin nasıl anlaşılacağının öğrenilmesi gerekir. Bu da psikanalizle olacaktır. Öznenin kendisinin dahi farkında olmadığı bilinçdışı süreçlerin nasıl bilinçli eylemlere kaynaklık ettiğini psikanaliz vasıtasıyla anlayabilen bir biyograf, kişilik ve duygu gibi yoğun ve soyut olguları mantıksal açıdan temellendirebilecektir. İkinci ikilem diğer zihinleri bilmekle alakalıdır. Yaşamın gerçeği ile tecrübenin gerçekliğini uzlaştırmak isteyen biyograf, öznesinin zihnine nasıl girecektir? nc ikilem hem öznenin hayatına dair tüm verileri kapsayacak hem de okuyucu tarafından anlaşılacak boyutlara indirgenmiş bir yaşamy-ksnnn nasıl organize edileceğidir? Dördüncü ikilem ise hem özneyi anlayabilecek kadar onun içine girme hem de tarafsız ve önyargısız bir Şekilde özneyi yanıtıma işinin aynı anda nasıl yapılacağıyla ilgilidir. Biyografi yazarının bir yandan öznesinin derisinden içeri girerek onun ruhunu, kişiliğini kavraması diğer yandan öznesinin etkisinde kalmadan kendi aklı selimini ve dengesini koruması gerekir. Bir taraftan değerlendirme yaparken soğuk ve tarafsız olmak, diğer taraftan insani sıcaklığı hissettirebilmek biyografin en büyük açmazlarından birisidir (Walter, 2014: 46-48).

Edel, bu ikilemleri çözüme kavuştırmak için biyografi yazıcılığında psikanalizi doğru bir Şekilde kullanmak ve bir sanatçı vasıfıyla biyografi yazmak gerektiğini savunur. Başka bir derinin içine girme, ruhuna nüfuz etme sorunu psikolojik farkındalık ile çözülecektir. Edel bu noktada "yaşam mitleri" kavramını ortaya atar. Her sanatçının resim veya heykellerinde, şairin eserlerinde, politikacının mimiklerinde ve karizmatik şahsiyetlerin jest ve yaşam tarzlarında gizli olan yaşam mitleri vardır. Yaşam mitleri, her öznenin karşısında bulunan psikolojik görevlerle başa çıkabilmek için kendisine anlattı hikyeleri imler. Psikanaliz teori bu yaşam mitlerinin arkasındaki dinamiği ve hayattaki eylemleri anlamlı kılan motivasyon kaynağını ortaya çıkartacaktır. Bunu yapabilmek için de öznenin kamusal yaşamına, eğer edebiyatıysa edebî eserlerine odaklanmak gerekir. Özellikle kamusal eylemlerin arka planında üstü örtük kişisel mitler yer alır ve bunları açığa çıkartmak biyografin öncelikli görevidir. Biyografi yazarı bir yaşam mitini ayırt edebildiğinde gerçek hikyeyi kavrayabilir. Edel'e göre psikanalitik teoriyi doğru bir Şekilde kullanmak biyografin öznesiyle özdeşleşmesinden kaynaklanabilecek transfer/aktarım tehlikesine düşmeden empati yaparak özneyi anlayabilmeyi

olanaklı kılar. Biyografin öznesi tarafından ele geçirilmemesi gerektiği konusunda Edel çok hassastır. Bu konuda biyografi yazarının farkındalık sahibi olması gerekir. Öznenin hayatıyla ilgili malzemenin biyograf tarafından doğru değerlendirilebilmesi de bu farkındalık sayesinde mümkün olur. Anlatıda yorumlama yapma zorunluluğu biyografi bir sanatçı hâline getirir. Öncelikle özneyle ilgili materyal önceden araştırılarak belirlenir. Biyograf daha sonra bu malzemeyi kendi hayal gücü ile şekillendirir. İşte sanat, bu anlatının içinde yatar. Biyografik metnin sanat eseri hüviyeti kazanması için gerekli olan edebî biçimi seçmek de bir ustalık gerektirir. Bu seçimi yaparken edebî biçimin öznenin yaşamıyla uyumlu olmasına dikkat etmek gerekir.²

Edel'in biyografi teorisi, öznenin yaşamöyküsüne dair gerçekliğin kavranabileceği inancı üzerine kuruludur. Biyograf, öznesine dair belgeleri dikkatlice analiz ederse, öznesinin benliğini güçlü ve tutarlı bir şekilde inşa edebilir. Edel, öznenin iç yaşamının önemine vurgu yaparken bu iç yaşamın öznedenden geriye kalan kâğıt, mektup ve belgelerden hareketle açıklanabileceğini savunur. Daha sonra gelecek pek çok biyograf, öznenin benliğini bütün olarak ortaya koyabilmenin imkânını sorgulayacak ve yaşamöyküsünün inşasında özneye dair pek çok boşluğun kaldığını savunacaktır. Özellikle postmodern yazarlar tarafından dile getirilen görüşlerde, Edel'in aksine biyografin öznesine dair bilebileceklerinin sınırlı olduğu fikri yaygındır. Bu nedenle Barbara Caine, Edel'in biyografi anlayışını "modernist bir proje" olarak niteler. Yani Edel, modernizmin bilimsel yöntemlerle gerçeğin bütünüyle kavranabileceğine dair bakış açısını benimsemiş görünmektedir. Oysa James Walter'in de belirttiği gibi XX. yüzyıl biyografisinin yaygın biyografi anlayışı, gerçeğin bütünüyle kavranmasına dair bir şüphelik üzerine kuruludur.

Sonuç

Biyografi türü üzerine yapılan teorik çalışmalara bakıldığında bunların XVIII. yüzyıldan sonra yapılmaya başlanan kısıtlı çalışmalardan oluştuğu görülmür. Şiir, roman, tiyatro gibi edebî türlerle mukayese edildiğinde, biyografi üzerine yapılan teorik çalışmalar hem az hem de nitelik açısından zayıftır. Bu tablonun ortaya çıkmasında biyografi yazıcılığının türsel meşruiyetini geç kazanması, sanat mı yoksa zanaat mı olduğunun tartışılması ve tür üzerine kuramsal çalışma yapmanın farklı disiplinleri kapsayan geniş bir entelektüel sahaya hâkim olmayı gerektirmesi başlıca etkenlerdir. Tarihî süreç içerisinde gerçekliğe ve bireye bakıştan tarih felsefesine, edebî akımlardan edebiyat eleştirisine kadar farklı alanlarda meydana gelen gelişmeler biyografi yazıcılığını da etkiler ve biyografi çalışmalarında bu etkinin boyutları değerlendirilir.

² Edel'in biyografi teorisine ilişkin görüşleri James Walter'in "The Solace of Doubt?-Biographical Methodology after the Short Twentieth Century" adlı kitap bölümünden özetlenerek aktarılmıştır.

Biyografi çalışmalarına bakıldığında bunların genelde sistemsiz ve akademik olmaktan ziyade popüler nitelikte çalışmalar olduğu görülür. Akademik unvanlı araştırmacılar dahi bu alana dair yazdıkları eserlerde genellikle bilimsellikten ziyade popüler bir üslubu tercih eder. Kendisi de birer biyografi yazarı olan şahsiyetlerin türle ilgili yazdığı metinler daha çok kendi yazma tecrübelerini esas aldığı için bu eserler akademisyenlerin yazdıkları kadar faydalı olmaz. Biyografinin tanımlanması, yaşamöyküsü yazıcılığındaki gelişmelere bağlı olarak yaşam yazımı konusunda yeni kavramların önerilmesi, kurmaca-gerçeklik ve sanat-bilim ayrımı düzleminde biyografinin konumlandırılması, bir hayatı bilmenin ve bütünüyle yansıtmanın imknnun tartışılması gibi meseleler biyografi teorisinin temel sorunsallarını oluşturur. Postmodernizmle birlikte gerçeklik algısının değişmesi, kurmaca-gerçek ayrımının belirsiz ve geçirgen hâle gelmesi de bu sorunsalların derinleşmesine neden olur.

Biyografi teorisine ilişkin ilk teorik metinleri Dr. Johnson yazar. Johnson, türe meşruiyet kazandırmaya çalışır ve büyük askerî-politik eylemlerde bulunmayan kişilerin, hayatlarındaki sıradan görünen ayrıntılarla birlikte biyografiye konu teşkil edebileceğini savunur. Bununla birlikte Dr. Johnson'ın sistemli bir biyografi teorisi yoktur. Bu alanda ilk ciddi çalışmayı yapan Sidney Lee'dir. Bu nedenle Lee'ye kadar olan dönem "n Teorik Dönem" olarak adlandırılır. Lee, "ahlakçılık" konusunda Dr. Johnson'a benzer bir yaklaşımı benimsemeye biyografik öznelerin seçiminde ondan ayrılır ve eylemleriyle ön plana çıkan ve bir ulusa rehberlik eden erkek öznelerin biyografilerde anılması gerektiğini savunur. "Yeni Biyografi" akımının doğmasıyla Virginia Woolf ve Strachey gibi yazarlar kendi biyografi anlayışlarını temellendirmek için teorik metinler yazar ve biyografinin sanatçı statüsünü pekiştirmek gerektiğini savunarak kurgu unsurunun ön plana çıkmasını, biyografik özneye saldırarak, cinselliği ve psikanalizi ön plana çıkartarak "büyük adamlar" denilen putun yıkılmasını isterler. XX. yüzyılda Freud, psikanalizin ilkeleri üzerine temellenen bir biyografi anlayışı ortaya koyar ve kendi yazdığı psiko-biyografilerle bu konudaki görüşlerini bizzat kendisi uygular. Freud'un ve takipçilerinin yazdığı psiko-biyografiler, çoğu teorisyen tarafından karmaşık bir kişiliği indirgemeci yorumlarla yanlış çözülemeye yol açtığı gerekçesiyle eleştirilir. XX. yüzyılda biyografi teorisi ile ilgili en sistemli çalışmayı ortaya koyan kişi Leon Edel olarak kabul edilebilir. Literatür incelendiğinde XXI. yüzyılın başlarına kadar biyografi teorisi sahasında ciddi bir birikim oluştuğu görülür. Sosyal bilimlerde biyografik incelemelerin önem kazanması ve dünyanın değişik üniversitelerinde biyografi araştırmaları için enstitülerin kurulması, bundan sonraki süreçte teorik zemini daha sağlam çalışmaların yapılacağına dair ciddi beklentiler oluşturur. Türkiye'deki edebiyat bilimcilerin bu çalışmalara katılması ve ortaya konan yeni çalışmaları takip etmesi hem ortaya konan literatürün tanıtılması hem de teorik çalışmaların Türk edebiyatındaki biyografilerle ilişkilendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Benjamin, G. G. (1939). "The New Biography". *The Historian*, 1(2): 158-163.
- Caine, Barbara (2019). *Biyografi ve Tarih*. Çev. Müge Sözen. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Çalışlar, Reşat Fuat (2011). *Nietzsche ve Biyografi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavuş, Rümeysa (2002). "Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1-2): 121-133.
- Edel, Leon (1978). "Biography: A Manifesto". *Biography*, 1(1): 1-3.
- Elms, Alan C. (1994). *Uncovering Lives-The Uneasy Alliance of Biography and Psychology*. New York: Oxford University Press.
- Freud, Sigmund (2016). *Sanat ve Edebiyat*. Çev. Emre Kapkın-Ayşen Tekşen. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Kallich, Martin (1958). "Psychoanalysis, Sexuality, and Lytton Strachey's Theory of Biography". *American Imago*, 15(4): 331-370.
- Karabaşoğlu, İlkey (2018). *Modern Türkçe Edebi Biyografi: Beşir Fuat'ın Victor Hugo ve Voltaire Biyografileri Hakkında Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırmızı, Abdülhamit (2013). *Otur Baştan Yaz Beni*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kronick, Joseph G. (1984). "Hermeneutics and Literary Biography". *Boundary 2*, 12(3): 99-120.
- Lassing, Simone (2013). "Modern Tarihte Biyografi-Biyografide Modern Tarih yazımı". Çev. Canan Özkılıç. *Otur Baştan Yaz Beni*. Ed. Abdülhamit Kırmızı. İstanbul: Küre Yayınları, 29-58.
- Lee, Sidney (1911). *Principles Of Biography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monk, Ray (2007). "Life without Theory: Biography as an Exemplar of Philosophical Understanding". *Poetics Today*, 28(3): 527-570.
- Renders, Hans & De Haan, Binne (2014). "Towards Traditions and Nations". Ed. Hans Renders-Binne De Haan. *Theoretical Discussions of Biography*. Boston: Brill Publishing.
- Stevick, Philip (2017). *Roman Teorisi*. Çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ünlü, Aslıhan (2015). *Biyografi ve Biyografik Dram*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Walter, James (2014). "The Solace of Doubt?-Biographical Methodology after the Short Twentieth Century". *Theoretical Discussions of Biography*. Ed. Hans Renders-Binne De Haan. Boston: Brill Publishing, 43-58.

Çalışmanun yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu makale, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda, Prof. Dr. şahmurat Arık’ın danışmanlığında hazırlanmakta olan *Biyografi Türüne Kuramsal Bir Yaklaşım ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanlar* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Katkı Oranı Beyanı: İkinci yazar, makale konusunun belirlenerek makalenin plan ve kurgusunun oluşturulmasına ve yönteminin belirlenmesine; birinci yazar ise bunlara bağlı olarak incelemenin yapılmasına katkı sağlamıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author(s) has/have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.

Author’s Note: This article was prepared in Kastamonu University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature. It was produced from the doctoral thesis titled *A Theoretical Approach to Biography Genre and Biographical Novels in Turkish Literature*, which is being prepared under the supervision of Prof. Dr. şahmurat Arık.

Author Contributions: The second author is responsible for determining the subject of the article, creating the plan and setting of the article and determining the method; the first author contributed to the research in relation to these.